

INSIDER

2015.gada 10.janvāris

Vai apdrošinātājiem ir jāmaksā par valsts kļūdu?

Satversmes tiesas spriedums

Satversmes tiesa 2014.gada 29.decembrī nosprieda, ka virkne Ministru kabineta ("MK") 2005.gada 17.maija noteikumos Nr.331 paredzēto apdrošināšanas atlīdzības apmēru ir spēkā neesoši, turklāt attiecībā uz plašu un neviennozīmīgi noteiktu personu loku no to pieņemšanas brīža.¹ Varētu šķist, ka tā ir apdrošinātājiem nelabvēlīga revolūcija. Bet vai tiešām var likt apdrošinātājiem segt tos zaudējumus, kas radās pašas valsts rupjas kļūdas dēļ?

Ažiotāža ap Satversmes tiesas spriedumu ir augsta. Virkne strīdīgajos MK noteikumos noteikto izmaksājamās apdrošināšanas atlīdzības ierobežojumu jau tāpat bija Eiropas Savienības ("ES") tiesībām pretēji un tāpēc nepiemērojami.² Bet viens ir skaidrs – kādam būs jāmaksā. Un valstij nevajadzētu varēt tā vienkārši likt tieši apdrošinātājiem segt iztrūkumu – tas ir netaisnīgs risinājums, jo atkarībā no paredzamā riska tiek aprēķinātas prēmijas. Bet risinājums būs jāatrod, jo MK noteikumi tika izdoti jau 2005.gadā un apdrošinātāji tos ņēma vērā, vērtējot riskus.

Mg.iur. Jānis Kubilis
LU doktorants
janis.kubilis@vilgerts.com

Ģirts Strazdiņš
ģirts.strazdins@vilgerts.com

¹ Latvijas transportlīdzekļu apdrošinātāju biroja vadītājs Juris Stengrevics jau ir paudis bažas par sprieduma neprognozējamām sekām: *Jurista Vārds*, 2014.gada 6.janvāris, Nr.1 (853).

² Skatīt EST 2013.gada 24.oktobra spriedumu lietā C-277/12 un Padomes 1972.gada 24.aprīļa direktīvas 72/166/EEK, 3.panta 1.punktu kā arī Padomes 1983.gada 30.decembra direktīvas 84/5/EEK 1.panta 1. un 2. punktu (abas direktīvas konsolidētas Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. 16. septembra direktīvā 2009/103/EK).

Problēma

Notiek autoavārija, cietušais apdrošinātājam lūdz izmaksāt atlīdzību. Apdrošinātājs izmaksā atlīdzību valsts noteiktajā apmērā, bet valsts noteiktais un tāpēc arī OCTA polisē paredzētais apmērs ir mazāks par faktiskajiem zaudējumiem vai kaitējuma kompensāciju. Par atlikušo zaudējumu vai kaitējuma kompensācijas summu cietušais ceļ prasību pret pašu personu, kas vainojama personas tiesību aizskārumā. Prasība tiek apmierināta, un cietušais no vainojamās personas var piedzīt to zaudējumu vai kaitējuma kompensācijas daļu, ko nav sedzis apdrošinātājs.

Vispirms ir jāapskata attiecības starp cietušo un apdrošinātāju. Cietušais prasa no apdrošinātāja atlīdzību tāpēc, ka pats aizskārējs ir apdrošinājis savu atbildību un, kaut arī uz stingri regulēta, tomēr privāttiesiska līguma pamata. Tas nozīmē, ka cietušais no apdrošinātāja var prasīt tikai tik lielu kompensācijas daļu, kā to nosaka tiesiskais darījums (polise) vai normatīvais akts (MK noteikumi). Cietušās personas tiesības šajā gadījumā var būt atkarīgas no divu citu personu privāttiesiskas vienošanās.

Ciktāl tiesiskās attiecības neregulē imperatīvās tiesību normas (no kurām līguma puses nedrīkst atkāpties), līguma saturs izriet vispirms jau no pušu vienošanās, bet pārējā daļā attiecības regulē dispozitīvās normas, ja tādas ir. Šajā gadījumā var pieņemt, ka par spēkā neesošiem atzītie MK noteikumi noteiktā laika periodā tika uzskatīti par apdrošināšanas līguma satura elementu. Iespējams, var argumentēt, ka līgums ar tā sākotnējo saturu – tāpat ar MK noteikumos paredzētajām summām – paliek spēkā neatkarīgi no šo MK noteikumu likteņa. No tā izrietētu, ka Latvija līdzīgi kā Itālija *Francovich* lietā³ nav ieviesusi ES tiesībās noteikto aizsardzības mehānismu cietušajiem pilnībā, kas varētu būt par pamatu atbildībai.

Risinājums ES tiesību kontekstā

Direktīvas ir adresētas valstij, nevis privātpersonām, un privātpersonas nav atbildīgas par ES tiesību ieviešanu. Proti, privāttiesību subjekti savās attiecībās piemēro vienīgi Latvijas likumus, un direktīvu noteikumi šādas privāttiesiskas attiecības ietekmēt nevar. Apstākļos, kad direktīva nav ieviesta vai ir ieviesta nepareizi, persona var atsaukties uz valsts kļūdu, lai no valsts saņemtu zaudējumu atlīdzību. Savukārt personas, kuras nekontrolē direktīvu pieņemšanu (piemēram, apdrošinātāji), par valsts kļūdu nemaksā.

Atbildība arī neprecīzi ievestās vai neievestās direktīvas gadījumā gūstītos uz apdrošinātājiem tad, ja attiecīgās direktīvas normas tiktu atzītas par horizontāli vai arī incidentāli iedarbīgām.⁴ Proti, šādā situācijā privāttiesību subjekti uz direktīvām varētu atsaukties attiecībās ar citiem privāttiesību subjektiem. Konkrētajā gadījumā varētu apgalvot vien to, ka Direktīvas Padomes 1983.gada 30.decembra direktīvas 84/5/EEK 1.panta 2.punkts ir

“uzlikt tieši apdrošinātājiem nastu segt iztrūkumu – tas ir netaisnīgs risinājums”

“Latvijai ir pienākums nodrošināt, lai negadījumos cietušie arī faktiski saņemtu noteiktu atlīdzību – ja Latvija to neizdara, vai izdara neparedzot pietiekamu atlīdzības apmēru, tad apdrošinātājiem par to nav jāatbild”

³ Skatīt EST 1991.gada 19.novembra spriedumu apvienotajās lietās C-6/90 un C-9/90 *Francovich*.

⁴ Incidentāla horizontāla direktīvas iedarbība ir situācijās, kad valstij par labu vienai privātpersonai ir jāierobežo cita privātpersona, un privātpersona panākt sev labvēlīgu rezultātu pret citu privātpersonu var, nevis vēršot prasību tieši pret otru privātpersonu, bet pastarpināti vēršoties pie valsts; skatīt *Pechstein M. Entscheidungen des EuGH. 7. Auflage, Mohr Siebeck, 2012, S. 147, 145.*

tieši iedarbīgs, jo *prima facie* šķiet, ka tiešās iedarbības kritēriji ir izpildīti.⁵ Savukārt netiešās vai incidentālās iedarbības pazīmes šeit nav saskatāmas.

Satversmes tiesa uz lietu skatījās savādāk un vispār nav analizējusi iespējamo tiešo iedarbību, tai vietā norādot uz tā saucamo netiešo iedarbību, proti, ES tiesību principu, atbilstoši kuram dalībvalsts tiesām ir pienākums pašām, nesagaidot attiecīgo grozījumu veikšanu normatīvajos aktos, interpretēt apstrīdēto nacionālo tiesību normu atbilstoši ES tiesībām. Jāatzīst, ka šī pieeja atbilst ES tiesību burtam un garam. Tomēr nav izslēgts, ka tieši šādi tiek mazinātas privātpersonu tiesības atgūt no valsts zaudējumus, kas tai nodarīti nepareizas direktīvas ieviešanas rezultātā.

ES tiesību efektivitāte nav sasniedzama, ja dalībvalstu darbību un bezdarbību varētu uzraudzīt vien ES institūcijas. Eiropas Savienības Tiesa (“EST”) jau ES pirmsākumos definējusi, ka tieši privātpersonu īstenotā kontrole ir būtiska sistēmas sastāvdaļa un viens no primāriem sistēmas mehānismiem ir dalībvalstu atbildība privātpersonu priekšā par nespēju laikā un precīzi ieviest ES tiesībās noteiktās garantijas.

Piemēram, *Francovich* lietā Itālija neieviesa direktīvu, kas paredzēja noteikt darbinieku apdrošināšanas sistēmu (garantiju fondu).⁶ EST Itālijai toreiz uzlika par pienākumu atlīdzināt darbiniekam tos zaudējumus, kuri direktīvas ieviešanas gadījumā būtu atlīdzināmi no garantiju fonda. Proti, privātpersonas tiesības, kādas izriet no ES tiesību normām, nav atkarīgas no valsts vēlmes un spējas attiecīgu aizsardzības līmeni nodrošināt nacionālajā likumdošanā. Šajos apstākļos valstij jāmaksā no budžeta arī tad, ja ES tiesību normu pareizas ieviešanas gadījumā attiecīgā summa privātpersonai pienāktos, nevis no valsts, bet no citas, trešās personas (piemēram, garantiju fonda).

Latvijas gadījumā situācija ir līdzīga – Latvijai ir pienākums nodrošināt, lai negadījumos cietušie saņemtu noteiktu minimālu atlīdzību⁷ – ja Latvija to neizdara, vai izdara neparedzot pietiekamu atlīdzības apmēru, tad apdrošinātājiem par to nav jāatbild un aktuāls kļūst valsts atbildības jautājums.

Vienlaicīgi nav izslēgts, ka OCTA likuma 15.panta atzīšana par ES tiesībām atbilstošu (nevēršoties EST ar prejudiciāliem jautājumiem, bet Satversmes tiesai pašai interpretējot, *inter alia*, ES tiesības), varētu nepamatoti liegt privātpersonām izmantot *Francovich* lietā atzītās tiesības. Tomēr situācija nav bezcerīga un apdrošinātājiem labā ziņa ir tāda, ka dalībvalsts, kad tai sakarā ar ES tiesību pārkāpumu ir pienākums atlīdzināt zaudējumus, nedrīkst šo atlīdzības pienākumu novelt uz privāttiesību

⁵ Tiešās iedarbības kritēriji tika noteikti EST 1963.gada 5.februāra lietā C-26/62 *Van Gend en Loos*. Proti, tiesību norma ir tieši iedarbīga, kad tā (1) saturiskā ziņā ir skaidra; (2) saturiskā ziņā nav ierobežota jeb saistīta ar nosacījumiem; un (3) nav atkarīga no ES institūciju vai dalībvalstu turpmāk veiktām darbībām vai pasākumiem.

⁶ *Francovich* lietā Itālija direktīvu neieviesa vispār, bet teikt, ka Latvijā direktīva nebūtu ieviesta vispār, nevar. Iespējams, šajā situācijā izteikti strīdīgā direktīvu horizontālā iedarbība nav gluži neiedomājama. Vadoties no EST secinājumiem lietā *Unilever Italia*, varētu pat domāt, ka Latvijas gadījumā direktīvas horizontāla iedarbība nav neiespējama, jo pat tad, kad valsts izdod noteikumus, kas novērš direktīvas iedarbību, horizontālā iedarbība nav pavisam izslēgta (skatīt EST 2000.gada 26.septembra spriedumu lietā C-443/98 *Unilever Italia*). Taču tāpat uzmanība ir jāpievērš arī *Wells* lietā atzītajai incidentālajai direktīvu iedarbībai (skatīt EST 2004.gada 7.janvāra spriedumu lietā C-201/02 *Wells*). Literatūrā gan ir atrodams, ka horizontālā iedarbība “nešķiet savienojama ar tiesiskas valsts prasībām. Tāpēc Tiesa to “Dori” lietā noraidīja [...]” (*Oppermann/Classen/Nettesheim*, *Europarecht*, 5. Auflage 2011, S. 130, 131.).

⁷ Skatīt Padomes 1972.gada 24.aprīļa direktīvas 72/166/EEK 3.panta pirmo daļu.

subjektu.⁸ Šis ir viens no ES tiesību pamatprincipiem un Satversmes tiesas spriedums ir interpretējams tā gaismā.

Risinājums tiesvedības ietvaros

Jāpatur prātā, ka arī tiesvedībā, kurā celta prasība, piemēram, par nemantiskā morālā kaitējuma kompensāciju, iznākums un attiecīgi arī atbildības pienākums ir atkarīgs no vairākiem apstākļiem. Jāatceras, ka cietušie nereti, ceļot prasību lietās saistībā ar kaitējumu veselībai, ir atbrīvoti no valsts nodevas samaksas pienākuma. Kādēļ tad neprasīt vairāk? Būtiska nozīme ir arī tam, vai piemērojama stingrā atbildība vai vispārējā civiltiesiskā atbildība par tiesību aizskārumu.⁹

Pirmkārt, jāņem vērā, ka ikvienā prasībā par personai radīta kaitējuma kompensāciju, galvenokārt jāpierāda, ka aizskārējs rīkojies prettiesiski. Prettiesiskuma saturs nav skaidri noteikts Latvijas normatīvajos aktos, bet pamatā ar to saprot kāda tiesībās noteikta vai no tiesībām izsecināma rīcības priekšraksta pārkāpumu, kas radījis personas tiesību aizskārumu. Ne katrs ceļu satiksmes negadījums, ne katra neuzmanība uz ceļa ir prettiesiska rīcība, jo, piemēram, savas mājas pagalmā katrs automašīnu var vadīt pēc saviem ieskatiem. Rīcības brīvība beidzas tur, kur sākas citas personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzība. Civilprocesa likuma noteikumi ir ļoti konkrēti attiecībā uz to, kam kas jāpierāda, un, ja prasītājs nav pierādījis autovadītāja rīcības prettiesiskumu, tad atbildība nevienam neiestājas.

Otrkārt, jākonstatē, ka noticis juridiski būtisks kaitējums, proti, kaitējums ar likumu aizsargātajām tiesībām un tiesiskajām interesēm. Ne viss kaitējums personai ir kompensējams. Civillikuma 1635.panta trešais punkts nemantiskā kaitējuma gadījumos palīdz cietušajam, nosakot, ka, ja izdarīts noziedzīgs nodarījums pret personas dzīvību, veselību, tikumību, dzimumneaizskārumību, brīvību, godu, cieņu vai pret ģimeni, vai nepilngadīgo, tad prezumējams morālā kaitējuma fakts, bet ne apmērs.

Atbildības apmērs par nemantisko kaitējumu, kas bieži ir visbūtiskākais arī tiesu praksē, nav simtos tūkstošu *euro* mērāms, bet parasti pat nonāvēšanas gadījumā (publicētās tiesu prakses ietvaros) nepārsniedz aptuveni EUR 35'000 un izņēmuma gadījumos ir lielāks. Un kas vispār ir morālais kaitējums – sāpes un ciešanas vai varbūt arī sakropļojums un izķēmojums (Civillikuma 2349.pants), par ko nereti kompensāciju nosaka atsevišķi? Kādi pierādījumi morālā kaitējuma apmēram ir ticami un spēj objektīvi atspoguļot, piemēram, radītā kaitējuma smagumu un sekas? Vai kāds vispār ir atbildīgs par tādu kaitējumu, ko neviens nevarēja paredzēt?¹⁰

Treškārt, ja pierādīta prettiesiska rīcība un, piemēram, kaitējums personas veselībai, tad jāpierāda vēl cēloniskais sakars. Cēloniskais sakars nemantiskā kaitējuma gadījumā ir sarežģīti vērtējams.¹¹ Neatkarīgi no visiem citiem apstākļiem un

⁸ Skatīt EST 2006.gada 13.jūnija spriedumu lietā C-173/03 *Traghetti del Mediterraneo*.

⁹ *Kubilis J.* Atbildības par paaugstinātas bīstamības avota radītu kaitējumu problemātika un modernizācija. Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 199.-207.lpp.

¹⁰ *Kubilis J.* Kaitējuma paredzamība Latvijas deliktu tiesībās. Zinātniskās konferences „Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi” rakstu krājums, 2014, 541.-551.lpp.

¹¹ *Kubilis J.* Cēloniskais sakars, nodarot nemantisku kaitējumu veselībai. Latvijas Universitātes Žurnāls „Juridiskā zinātne” Nr.4. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2013, 84.-101.lpp.

“jāņem vērā, ka ikvienā prasībā par personai radītu kaitējumu, jāpierāda, ka galvenokārt aizskārējs rīkojies prettiesiski”

apsvērumiem jāgūst pārlicība, ka kaitējuma radīšanā nav vainojams pats cietušais vai cita persona. Kā noteikt atbildību, ja kaitējums iestājas tādēļ, ka personai jau bijuši veselības traucējumi? Kam ir jāatbild, ja cietušais nav bijis pietiekami piesardzīgs, vadot automašīnu? Kā to vērtēt? Ir taču skaidrs, ka nevienam nav pienākums atbildēt par tādām sekām, kuras tas nav radījis vai veicinājis, un atbildības apdrošinātājam nav jāmaksā, ja atbildība neiestājas.

Secinājumi

Izskatītajās lietās par jaunatklātu apstākli ir uzskatāma lietas izspriešanā piemērotās tiesību normas atzišana par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, un apstrīdētais spriedums vai lēmums tādā gadījumā ir atceļams un lieta nododama jaunai izskatīšanai pirmās instances tiesā. Neizskatītās lietās tieša atsaukšanās uz par spēkā neesošiem atzītajiem atbildību ierobežojumiem būs komplicēta, kā arī sagaidāms, ka pret apdrošinātājiem tiks celtas jaunas prasības.

Līdz ar to, kaut arī Satversmes tiesas spriedums nav labvēlīgs apdrošinātājiem, jautājums, vai apdrošinātājiem būtu jānes nepareizas vai neatbilstošas direktīvas ieviešanas sekas, arī nebūtu apstiprinoši atbildams. Arī nacionālajās tiesībās pastāv visai cerīga iespēja argumentēt, ka apdrošinātājiem valsts izraisītie zaudējumi tomēr nav jāuzņemas. Uzskatām, ka potenciālie zaudējumi tomēr nebūtu sedzami no apdrošinātāju kabatām.

Visbeidzot, ja tomēr visi striķi plīstu, šajā lietā būtu grūti noliegt tiesiskās paļāvības principa pārkāpumu pret apdrošinātājiem.

Seminārs

Saistībā ar Satversmes tiesas analizētā sprieduma aktualizētajiem jautājumiem zvērinātu advokātu birojs VILGERTS sadarbībā ar Latvijas Apdrošinātāju asociāciju rīkos semināru par nemantiskā kaitējuma kompensēšanu Satversmes tiesas jaunāko atziņu kontekstā un tiesu praksē. Informējam, ka seminārs tiek plānots 2015.gada 21.janvārī. Semināra norises vieta un laiks tiks precizēts līdz 2015.gada 16.janvārim.

**“ja tomēr visi striķi
plīstu, šajā lietā
būtu grūti noliegt
tiesiskās paļāvības
principa pārkāpumu
pret
apdrošinātājiem”**

Zvērinātu advokātu birojs VILGERTS

Zvērinātu advokātu biroja VILGERTS apdrošināšanas un tiesvedības prakses grupa ir viena no pieredzes bagātākajām Latvijā. Dažādu nozaru tostarp apdrošināšanas un finanšu pakalpojumu vadošie uzņēmumi regulāri piesaista VILGERTS vadošos juristus nereti tieši apjomīgākajās un sarežģītākajās lietās Baltijas valstīs. Apdrošināšanas un citos tiesību jautājumos mūsu biroja advokāti ir palīdzējuši Allianz, Marsh, If P&C Insurance, LTAB, BTA un ERGO.

Apdrošināšanas un tiesvedības prakses grupa

Mg.iur. Jānis Kubilis
+371 26 349 255
janis.kubilis@vilgerts.com

Mg.iur. Lāsma Freiberga
+371 29 744 945
lasma.freiberga@vilgerts.com

Dr.iur. Aivars Lošmanis
+371 29 613 453
aivars.losmanis@vilgerts.com

Līga Šteinberga
+ 371 22 320 020
liga.steinberga@vilgerts.com

Prakses jomas

Apdrošināšana
Finanšu tiesības
Intelektuālais īpašums
Konkurences tiesības
Korporatīvās tiesības
Kravu pārvadājumi
M&A
Nekustamais īpašums un būvniecība
Nodarbinātība
Nodokļi
Publiskie iepirkumi
Regulētās nozares
Restrukturizācija un maksātnespēja
Tiesvedība
Vides tiesības

Nozares

Apdrošināšana
Autobūve
Aviācija
Banku un finanšu tiesības
Enerģētika
Farmācija un veselības nozare
Ieguldījumu fondi
Līgumi ar valsti
Loģistika
Mazumtirdzniecība
Mediji un izklaides nozare
Nekustamais īpašums
Pārtikas un Tabaka
Telekomunikācijas un tehnoloģijas

Kontaktinformācija

Latvija:	Elizabetes iela 33, Rīga, LV-1010	latvia@vilgerts.com
Lietuva:	Vilniaus g. 31, LT-01402, Vilnius	lithuania@vilgerts.com
Igaunija:	Regus Tallinn Metro Plaza Viru väljak 2, 10111, Tallinn	estonia@vilgerts.com
Baltkrievija:	Timiryazeva st., 72, 6 Floor, Office 4, 220035, Minsk	belarus@vilgerts.com